

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй з прав людини**

**Громадянський простір і основоположні свободи
напередодні президентських, парламентських і
місцевих виборів в Україні у 2019-2020 роках**

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

Зміст

I.	Резюме.....	2
II.	Методологія	3
III.	Правові та інституційні рамки.....	3
IV.	Тенденції, що негативно впливають на здійснення основоположних свобод.....	5
	A. Свобода думки та вираження поглядів	5
	B. Свобода об'єднання.....	7
	C. Свобода мирних зібрань	8
	D. Свобода релігії або переконань	9
V.	Висновки та рекомендації.....	10

I. Резюме

1. З початку 2018 року Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ)¹ приділяє особливу увагу питанню громадянського простору² та основоположних свобод в Україні. В більшості задокументованих випадків нападів на журналістів та інших працівників засобів масової інформації, громадянських і політичних активістів, адвокатів, УВКПЛ відмічає безкарність. Доки така безкарність залишається без уваги, простір для реалізації та захисту основних свобод знаходиться під загрозою.
2. Напередодні президентських і парламентських виборів, які відбудуться відповідно у березні та жовтні 2019 року, та місцевих виборів, запланованих на жовтень 2020 року, у цій доповіді представлено стислий огляд розвитку подій, які вплинули на здійснення свободи думки та вираження поглядів, свободи об'єднання, свободи мирних зібрань, свободи релігії або переконань та політичних прав. Продовження або посилення посягань на права людини у зв'язку з виборами могло б вплинути на здійснення права на участь у наступних виборчих процесах і зашкодити їхній чесності та достовірності. У доповіді викладено рекомендації спрямовані на покращення ситуації з правами людини у контексті виборів і, отже, на посилення умов для мирних і всеохопних виборів.
3. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало 164 порушення і визначило сукупність сфер, які викликають занепокоєння щодо обмеження громадянського простору, зокрема незабезпечення владою безпеки мирних зібрань і нездатність захистити групи ризику, недостатню ефективність розслідувань і неприязненість до відповідальності правопорушників, а також спроби обмежити громадянський простір шляхом внесення змін до законодавства. Принаймні у 34 задокументованих інцидентах правопорушники безпосередньо пов'язані з крайніми правими групами або належать до них³.
4. У контексті виборів Уряд повинен особливо ретельно ставитись до питання забезпечення поваги до основоположних свобод, засуджувати акти насильства, залякування, нетерпимості або дискримінації за будь-якими ознаками, включно з політичними переконаннями, і реагувати на такі дії. Мирні та всеохопні вибори вимагають наявності середовища, в якому всі права людини, особливо право на рівність, право на захист від дискримінації, право на свободу думки та вираження поглядів, право на свободу мирних зібрань і об'єднання, повністю дотримуються і здійснюються всіма людьми.
5. Ця доповідь охоплює період із 1 січня 2018 року до 15 січня 2019 року й зосереджена на території, де Уряд здійснює ефективний контроль і де будуть проведені

¹ 14 березня 2014 р. УВКПЛ розмістило в Україні Моніторингову місію з прав людини в Україні (ММПЛУ). Див. Угоду між Урядом України та Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини про розміщення короткотермінової моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, 31 липня 2014 р. Повний текст Угоди доступний за посиланням http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-14.

² У цій доповіді термін «громадянський простір» означає середовище і правові рамки, в яких функціонує громадянське суспільство, місце, яке суб'єкти громадянського суспільства займають у суспільстві в цілому, та відносини між суб'єктами громадянського суспільства, державою та широким загалом.

³ У цій доповіді термін «крайні праві групи» охоплює політичні партії, рухи та групи, які звинувачують вразливі категорії громадян у соціальних проблемах та підбурюють до нетолерантності та насильства проти них. В Україні крайні праві групи скоювали напади на ромів та інші меншини, зокрема ЛГБТКІ. Своїми діями вони ставлять під сумнів основний принцип недискримінації, пропагуючи ідеологію, засновану на расизмі, дискримінації, ксенофобії та пов'язаній з ними нетерпимості. Див. доповіді Спеціального доповідача з питань сучасних форм расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості (A/HRC/35/42 від 26 квітня 2017 р. та A/HRC/18/44 від 21 липня 2011 р.).

вищезгадані вибори. Водночас, доповідь не охоплює ситуацію на території, контрольованій самопроголошеної «Донецької народної республіки» та самопроголошеної «Луганської народної республіки», а також в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі, Україна, тимчасово окупованих Російською Федерацією⁴.

II. Методологія

6. Ця доповідь заснована на інформації, зібраній УВКПЛ шляхом інтерв'ю з жертвами, свідками та їхніми адвокатами і безпосереднього спостереження, зокрема моніторингу судових засідань; на аналізі підтвердної інформації, наданої УВКПЛ у конфіденційному порядку; на офіційних звітах, зокрема судових документах; на відкритих документах і відео-, фото- і аудіоматеріалах (зокрема створених імовірними правопорушниками); на інших актуальних і достовірних даних. Відповідно до методології УВКПЛ, застосовується стандарт доказування, який передбачає наявність «розумних підстав вважати»⁵.

7. УВКПЛ зобов'язується захищати свої джерела, а відтак забезпечує збереження їхньої конфіденційності. УВКПЛ не розкриває жодної інформації, яка допомогла б ідентифікувати джерела, окрім випадків, коли останні дали на це свою інформовану згоду. УВКПЛ також систематично оцінює потенційні ризики для своїх джерел щодо заподіяння їм шкоди чи здійснення помсти й тому може прийняти рішення не розкривати інформацію з міркувань захисту, навіть якщо воно отримало інформовану згоду джерела.

III. Правові та інституційні рамки

8. У цьому звіті висвітлена ситуація з основоположними свободами в Україні на початку трьох виборчих кампаній – президентських, парламентських і місцевих виборів. Перший тур президентських виборів заплановано на 31 березня 2019 року. Якщо жоден із кандидатів-учасників не набере більше 50% голосів, 21 квітня 2019 року може бути проведений другий тур. На парламентських виборах день голосування призначено на 27 жовтня 2019 року, а на місцевих – на 25 жовтня 2020 року.

9. Усі занепокоєння, висловлені у цій доповіді, безпосередньо стосуються прав людини, захищених міжнародними та регіональними інструментами, включаючи, але не обмежуючись, Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод⁶. Обидва ці документи ратифіковані.

---

⁴ Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262, 71/205, 72/190 і 73/263 приписують, що Крим є територією України, тимчасово окупованою Російською Федерацією. Ситуація у громадянському просторі на території, контрольованій самопроголошеної «Донецької народної республіки» та самопроголошеної «Луганської народної республіки», а також в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі, Україна, тимчасово окупованих Російською Федерацією, відображається у регулярних щоквартальних доповідях і відповідних тематичних доповідях щодо Криму, виданих УВКПЛ 25 вересня 2017 р. і 10 вересня 2018 р.

⁵ УВКПЛ отримує інформацію з безпосередніх інтерв'ю з жертвами та свідками й підтверджує її інформацією з додаткових незалежних джерел.

⁶ Це, зокрема, свобода думки та вираження поглядів (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ст. 19; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 10), свобода мирних зібрань (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ст. 21; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 11), свобода об'єднання (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ст. 22; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 11), свобода релігії або переконань (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ст. 18; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 9), право голосувати і бути обраним на виборах (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ст. 25).

10. Ці права захищені також за національним законодавством, зокрема за Конституцією України (статті 34, 35, 36, 37, 38 і 39), Цивільним кодексом і законами «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про політичні партії в Україні», «Про громадські об'єднання» і «Про свободу совісті та релігійні організації»⁷.

11. Законодавство, що стосується виборчих процедур закріплене у Конституції України та законах «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про місцеві вибори», «Про Центральну виборчу комісію», «Про політичні партії в Україні» та «Про Державний реєстр виборців»⁸.

12. Україна проводить майже безперервну виборчу реформу з самого проголошення незалежності. Здійснивши чотири масштабні реформи виборчої системи – від мажоритарної системи до змішаної, потім до повністю пропорційної та назад до змішаної, – вона є однією з чотирьох країн світу, яка зазнала найчастіших змін у своїй виборчій системі. Новий процес реформування, що триває зараз, був ініційований у 2014 році, коли згідно з Коаліційною угодою основні політичні партії домовилися перебудувати виборчу систему, перейшовши від змішаної системи до пропорційної з відкритими списками.

13. Наразі на порядку денному Парламенту знаходяться більше десяти законів, спрямованих на: (а) забезпечення регулярного поновлення демократичних представників шляхом виборів; (б) уникнення неналежного адміністративного втручання, яке може справити вплив на результати виборів; (в) забезпечення відповідальності тих, хто порушує виборче законодавство. Ці законодавчі ініціативи включають проект Виборчого кодексу, і експерти та громадянське суспільство часто називають їх елементами «виборчої реформи»⁹. Хоча ці документи перебувають на різних етапах законодавчого процесу, причому деякі пройшли перше читання, жоден із них не вплине на вибори 2019 року¹⁰.

14. Хоча понад мільйон¹¹ внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні користується всім спектром виборчих прав на президентських виборах, вони досі не мають права голосувати на місцевих виборах і брати повноцінну участь у

⁷ Конституція України від 28 червня 1996 р.; Цивільний кодекс України, № 435-IV від 16 січня 2003 р.; Закон «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», № 2782-XII від 16 листопада 1992 р.; Закон «Про політичні партії в Україні», № 2365-III від 5 квітня 2001 р.; Закон «Про громадські об'єднання», № 4572-VI від 22 березня 2012 р.; Закон «Про свободу совісті та релігійні організації», № 987-XII від 23 квітня 1991 р.

⁸ Конституція України; Закон «Про вибори Президента України», № 474-XIV від 5 березня 1999 р.; Закон «Про вибори народних депутатів України», № 4061-VI від 17 листопада 2011 р.; Закон «Про місцеві вибори», № 595-VIII від 14 липня 2015 р.; Закон «Про Центральну виборчу комісію», 1932-IV від 30 червня 2004 р.; Закон «Про політичні партії в Україні», 2365-III від 5 квітня 2001 р.; Закон «Про Державний реєстр виборців», № 698-V від 22 лютого 2007 р.

⁹ Див. European Parliament Policy Department, Directorate-General for External Policies, Study “The electoral reforms in three association countries of the Eastern Neighbourhood - Ukraine, Georgia and Moldova” [Департамент політики Європейського Парламенту, Генеральний директорат із питань зовнішньої політики, дослідження «Виборчі реформи у трьох країнах Східного партнерства – сторонами угод про асоціацію: Україні, Грузії та Молдові], жовтень 2017 р.

¹⁰ Відповідно до належної виборчої практики, фундаментальні зміни до виборчого законодавства не слід вносити менш ніж за рік до виборів. Див. Venice Commission’s Code of Good Practice in Electoral Matters [Венеційська комісія, Кодекс добросовісної практики у виборчих питаннях] (CDL-AD(2002)023rev), п. II 2b.

¹¹ Це – приблизна оцінка, оснований на цифрах, наданих Міністерством з питань тимчасово окупованих територій та ВПО України (без урахування орієнтовної чисельності ВПО, які не досягли віку 18 років). Згідно з офіційною статистикою Державного реєстру виборців, станом на 31 січня 2019 р. в Україні було зареєстровано 35582184 виборці.

парламентських виборах¹². УВКПЛ, як і раніше, стурбоване відсутністю нормативної бази, яка б гарантувала повноцінну участь ВПО у цих виборах¹³.

IV. Тенденції, що негативно впливають на здійснення основоположних свобод

15. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало 164 порушення щодо таких основоположних свобод, як свобода думки та вираження поглядів, свобода мирних зібрань і об'єднання, свобода релігії або переконань, а також права на захист від дискримінації та права на рівний захист законом. Документуючи поступове зростання¹⁴ кількості нападів на журналістів та інших працівників засобів масової інформації, громадянських і політичних активістів, адвокатів захисту, УВКПЛ відмічає, що, значна кількість нападів, ймовірно, була скоєна крайніми правими групами, причому в більшості випадків безкарно. Незважаючи на те, що після 15 листопада 2018 року кількість порушень скоротилася через сезонне затишшя, що відбувається кожного нового року, УВКПЛ занепокоєно тим, що безкарність може сприяти подальшим нападам.

A. Свобода думки та вираження поглядів

31 липня 2018 року співробітниця керівного складу однієї з міських рад, відома своїми антикорупційними поглядами, зазнала нападу з застосуванням кислоти. 4 листопада 2018 року вона померла у лікарні через ускладнення, викликані завданими їй пораненнями. Організатори нападу досі не притягнені до відповідальності.

16. Протягом звітнього періоду УВКПЛ спостерігало тенденцію жорстоких нападів і актів залякування, спрямованих на журналістів та інших працівників засобів масової інформації, активістів громадянського суспільства і політичних активістів, а також адвокатів. Ці напади створили атмосферу залякування, що впливає на здатність і готовність людей відкрито обговорювати суспільно значущі питання, насамперед – виражати свою незгоду з політикою або побоювання щодо політики. Захист права на свободу думки та вираження поглядів є особливо важливим у часи політичних змін, перш за все для забезпечення належного інформування та уповноваження громадськості на безпечне та вільне здійснення громадянських і політичних прав. Створення умов для вільного і відкритого спілкування на політичні теми є невід'ємним елементом забезпечення чесних і демократичних виборів.¹⁵

---

¹² В одному випадку, у квітні 2018 р., Приморський районний суд Одеси відновив виборчі права внутрішньо переміщеної особи з Донецьку. В іншому випадку, у липні 2018 р., Верховний Суд України постановив, що реєстрація місця проживання ВПО є тимчасовим заходом, тоді як право на участь у місцевих виборах надається особам із постійною реєстрацією на відповідній території. Це можна було б вважати завадою, тому що ВПО повинні мати змогу здійснити право голосувати не тільки на парламентських і президентських, а й на місцевих виборах.

¹³ Відповідно до Проекту керівних принципів для держав з ефективного здійснення права на участь у веденні державних справ, державам слід усунути необґрунтовані перешкоди, які затрудняють реєстрацію виборців, зокрема обтяжливі або складні для виконання адміністративні вимоги, пов'язані з отриманням доступу до документів, які необхідні для здійснення права голосу, зокрема для жінок, меншин, корінних народів, мешканців віддалених районів і внутрішньо переміщених осіб (А/НРС/39/28, 20 липня 2018 р.).

¹⁴ Упродовж 2018 р. УВКПЛ задокументувало 41 порушення основоположних свобод за період із 16 лютого до 15 травня, 45 порушень – за період із 16 травня до 15 серпня і 59 порушень – за період із 16 серпня до 15 листопада.

¹⁵ Див. Доповідь Спеціального доповідача з питання про заохочення і захист права на свободу думок та їхнє вільне вираження Франка Ла Рю, 2 липня 2014 р. (А/НРС/26/30, п. 11).

17. Протягом усього звітнього періоду УВКПЛ спостерігало поступове зростання кількості нападів на журналістів, включно з інцидентами, скоєними перед камерами під час ведення прямих репортажів¹⁶. Слідчі часто не кваліфікували ці напади за чинним законодавством належним чином, нехтуючи мотивом нападників, який полягав у порушенні чи перешкоджанні діяльності журналістів¹⁷. Ігнорування такого мотиву, який обґрунтовував би інші обвинувачення, за котрих передбачені жорсткіші вироки, призводить до безкарності за такі вчинки. Таким чином, слідчі відмовляють у конкретному захисті, який журналістам надає закон.

18. У 2018 році мали місце принаймні два окремі випадки, коли українські суди надали прокуратурі доступ до персональних даних журналістів-розслідувачів, включаючи й інформацію про їхні джерела, що можна було б розцінити як акти залякування¹⁸. Ці рішення викликають занепокоєння й можуть заохотити подальші спроби влади залякувати журналістів, сприяти цензурі та знеохочувати їх до проведення розслідувань¹⁹.

19. Крім того, різні органи влади продовжували застосовувати широке і непослідовне тлумачення положень кримінального законодавства стосовно тероризму і положень про державну зраду та посягання на територіальну цілісність України до журналістів, блогерів і користувачів соціальних мереж за публікацію або розміщення та перепост інформації, що оцінюється як «антиукраїнська».

20. Більше того, викликають стурбованість певні законодавчі ініціативи, за якими пропонується наділити державні органи широкою свободою дій та повноваженнями на блокування онлайн-джерел, що невинувато обмежило б свободу думки та вираження поглядів²⁰.

21. У 2018 році УВКПЛ спостерігало збільшення кількості жорстоких нападів на активістів громадянського суспільства. 27 вересня 2018 року приблизно 70 організацій громадянського суспільства і політичних партій взяли участь у всеукраїнському мітингу, спрямованому на те, щоб привернути увагу громадськості та влади до нападів на різних активістів громадянського суспільства, деякі з котрих працювали над викриттям корупції. Напади, задокументовані УВКПЛ у 2018 році, мали різний характер – від обливання жертв рідиною²¹ до заподіяння вогнепальних поранень²² – і спричинили

---

¹⁶ Див. Доповідь УВКПЛ за період 16 серпня – 15 листопада 2018 р., п. 73.

¹⁷ Незважаючи на чіткі ознаки інших злочинів, деякі з цих нападів класифікуються лише як «хуліганство», що тягне за собою м'якше покарання.

¹⁸ Див. Доповідь УВКПЛ за період 16 серпня – 15 листопада 2018 р., п. 75.

¹⁹ В одному з цих інцидентів даний випадок став першим, коли Європейський суд із прав людини застосував тимчасові заходи за Правилем 39 свого Регламенту до справи, що стосується свободи вираження поглядів в Україні.

²⁰ Проект Закону № 6688 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії загрозам національній безпеці в інформаційній сфері, 12 липня 2017 р. Див. Доповідь УВКПЛ за період 16 травня – 15 серпня 2018 р., п. 85.

²¹ 17 липня 2018 р. у Києві антикорупційного активіста облили зеленкою під час мітингу, учасники якого вимагали відставки керівника Спеціальної антикорупційної прокуратури. Жертві було заподіяно хімічні опіки очей. 31 липня 2018 р. Катерина Гандзюк, співробітниця керівного складу Херсонської міської ради, відома своєю антикорупційною діяльністю, зазнала нападу з застосуванням кислоти.

²² 22 вересня 2018 р. поблизу свого будинку в Одесі був обстріляний активіст, відомий своєю критикою на адресу місцевої влади. У січні 2019 р. з його тіла вилучили кулю, і він досі потребує інтенсивного медичного догляду.

смерть двох активістів²³. Незважаючи на створення Спеціальної парламентської слідчої комісії, розслідування декількох нападів не просувається²⁴.

22. У звітному періоді УВКПЛ задокументувало шість випадків нападів і залякування щодо адвокатів, задіяних у резонансних справах, зокрема адвокатів, які представляють відповідачів, відомих своїми незалежними поглядами. Примітно, що всі ці напади були скоєні або членами крайніх правих груп, або невстановленими правопорушниками, ймовірно пов'язаними з такими групами. Всі ці напади мали місце всередині будівель судів або перед ними. УВКПЛ відзначає відсутність прогресу в розслідуваннях таких нападів, недостатню безпеку в приміщеннях судів і навколо них, а також невжиття правоохоронними органами заходів для ефективного попередження і припинення таких інцидентів²⁵.

23. Стурбованість викликає також відсутність відповідальності за напади на громадянське суспільство, скоєні крайніми правими групами²⁶. У звітному періоді кількість задокументованих УВКПЛ нападів і актів залякування за участю членів крайніх правих груп, досягла 34. Лише невелика кількість із них наразі розслідується. УВКПЛ задокументувало випадки, коли, незважаючи на достатню присутність поліції, органи влади не затримали правопорушників. УВКПЛ занепокоєне тим, що така безкарність може заохочувати подальші напади.

В. Свобода об'єднання

6 липня 2018 р. члени крайньої правої групи зірвали захід центристської політичної партії у Києві й здійснили жорстокий напад на її членів. Незважаючи на численних свідків, поліція не звернула уваги на мотив нападу, кваліфікувавши його тільки як «заподіяння легких ушкоджень».

24. УВКПЛ задокументувало дев'ять випадків переслідування активістів, пов'язаних з політичними партіями чи організаціями, зокрема фізичні напади²⁷, акти залякування²⁸, спроби примусово увійти у житлові приміщення²⁹ і знищення майна³⁰. Принаймні у двох із цих випадків слідчі не взяли до уваги статус жертв як політичних активістів, який надає право на додатковий захист за національним законодавством³¹. На пізнішому етапі одну з цих справ було перекваліфіковано з відповідними обвинуваченнями³². У 2018 році крайніми правими групами було скоєно кілька нападів на офіси різних політичних партій по всій Україні. У деяких епізодах нападники застосовували фізичне насильство до працівників офісів³³. Такі акти, як видається, мають на меті обмежити діяльність

²³ Маються на увазі два смертельні випадки: інцидент у Харківській області, коли Миколу Бичка, активіста антикорупційного і екологічного руху, було знайдено повішеним у с. Есхар, та смерть Катерини Гандзюк у лікарні внаслідок ускладнень, що виникли через поранення, отримані під час нападу з застосуванням кислоти.

²⁴ Зустріч УВКПЛ із членом Спеціальної парламентської слідчої комісії, 18 січня 2019 р.

²⁵ Див. Квартальні доповіді УВКПЛ за період 16 травня – 15 серпня 2018 р., п. 99; і за період 16 серпня – 15 листопада 2018 р., п. 60.

²⁶ А/НРС/39/28, Доповідь Управління Верховного комісара ООН із прав людини.

²⁷ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ, 12 жовтня і 9 грудня 2018 р.

²⁸ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 10 вересня 2018 р.

²⁹ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 12 жовтня 2018 р.

³⁰ Як стверджується, активісти зазнали нападів через їхню активну політичну діяльність.

³¹ Це, зокрема, ст. 346 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за погрози або насильство щодо державного чи громадського діяча.

³² Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 9 грудня 2018 р. Жертва повідомила УВКПЛ, що поліція спочатку кваліфікувала напад як хуліганство, але згодом перекваліфікувала його як «напад на державного чи громадського діяча».

³³ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 7 січня 2019 р.

певних політичних партій напередодні виборів, фактично перешкоджаючи політичному плюралізму і означаючи невинуваті обмеження свободи об'єднання.

25. УВКПЛ стурбоване зростанням числа законодавчих ініціатив, якими пропонуються обмеження свободи об'єднання, таких як пропозиції, спрямовані на запровадження додаткових вимог до громадських організацій щодо звітності³⁴. Крім того, вибори дедалі ширше використовуються як привід для розроблення нових обмежувальних заходів, наприклад, вимоги до організацій, «діючих прямо або приховано в інтересах Російської Федерації», зареєструватися як «агенти держави-агресора»³⁵. У цьому відношенні УВКПЛ зауважує, що держави не повинні стигматизувати об'єднання, прирівнюючи їхні цілі до цілей іноземних агентів³⁶.

26. УВКПЛ зберігає занепокоєння з приводу того, що широко розкритиковані вимоги про електронне декларування, встановлені щодо антикорупційних активістів у березні 2017 року³⁷, залишаються чинними всупереч рекомендаціям Венеційської комісії³⁸.

С. Свобода мирних зібрань

19 серпня 2018 року в Маріуполі група нествановлених правопорушників напала на захід проти дискримінації. Поліція розслідує цей інцидент як «хуліганство», не кваліфікуючи цей напад за його мотивами.

27. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало 17 порушень права на свободу мирних зібрань. Усі ці порушення були спрямовані проти зібрань, організованих групами меншин або групами, які представляють альтернативні погляди. У десяти задокументованих інцидентах поліція не забезпечила безпеку осіб, які брали участь у зібраннях, і не вжила заходів проти осіб, які напали на ці заходи або насильницьким шляхом зірвали їх³⁹. Замість цього співробітники поліції затримували учасників публічних зібрань, видавали попередження про розгін або фізично виштовхували учасників з місця проведення заходу.

28. Щонайменше у семи епізодах виконавцями нападів були члени крайніх правих груп. У деяких із цих випадків співробітники поліції не затримали правопорушників у

³⁴ Проект закону № 6674 про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення відкритості для суспільства інформації про фінансування діяльності громадських об'єднань та використання міжнародної технічної допомоги, 10 липня 2017 р. 3 квітня 2018 р. цей законопроект не набрав потрібної кількості голосів у Парламенті.

Проект закону № 8501 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо прозорості та відкритості інформації про діяльність благодійних організацій та громадських об'єднань, які отримують фінансування від іноземних держав та іноземних неурядових організацій, 20 червня 2018 р. Очікує на перегляд у Комітеті.

³⁵ Заява народного депутата Максима Бурбака на координаційній нараді у Парламенті 17 вересня 2018 р. 20 вересня 2018 р. у своєму щорічному посланні у Парламенті Президент Порошенко висловив підтримку такій законодавчій ініціативі, заявивши, що «такий Закон жодним чином не вплине ані на громадянське суспільство, ані на мас-медіа, ані на свободу слова».

³⁶ A/HRC/38/34, Доповідь Спеціального доповідача з питання про право на свободу мирних зібрань і право на свободу асоціації, 13 червня 2018 р., пп. 34-36.

³⁷ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб», № 1975-VIII, 23 березня 2017 р.

³⁸ Спільний висновок (CDL-AD(2018)006), ухвалений Венеційською комісією на її 114-му пленарному засіданні (Венеція, 16-17 березня 2018 р.). Відповідно до цього закону, керівники та члени правління антикорупційних організацій повинні були подавати річні декларації. *Див.* Квартальну доповідь УВКПЛ за період 16 лютого – 15 травня 2019 р., п. 87.

³⁹ На держави покладено позитивне зобов'язання сприяти проведенню мирних зібрань, яке передбачає захист учасників від окремих осіб або груп осіб, включно з провокаторами та учасниками контрдемонстрацій, які прагнуть порушити хід таких зібрань або примусити їхніх учасників розійтись. A/HRC/20/27, с. 8, п. 27.

той момент, коли ті напали на мирні зібрання або зривали їх, або відразу після цього. Такі дії обмежують можливість вільного вираження групами громадянського суспільства своїх поглядів, що є важливим напередодні виборів, які наближаються. Забезпечення права на мирні зібрання є необхідним для проведення кампаній та участі у мітингах громадськості, участі у просвітніх заходах для виборців, участі у голосуванні, спостереження і контролю за виборами та притягнення кандидатів і обраних посадових осіб до відповідальності в разі порушень⁴⁰.

29. Хоча УВКПЛ вітає заходи, вжиті поліцією для забезпечення громадської безпеки під час масових публічних зібрань⁴¹ у ряді українських міст у 2018 році, зібранням ЛГБТКІ⁴² у менших містах, наприклад, у Чернівцях або Маріуполі, достатній захист забезпечений не був. Крім того, УВКПЛ задокументувало випадки, де Служба безпеки України (СБУ) перешкодила участі організаторів у публічних зібраннях, наприклад, у контрдемонстрації до офіційного пам'ятного заходу, видавши неофіційні попередження або викликавши організаторів «на бесіду» в день заходу⁴³.

D. Свобода релігії або переконань

29 червня 2018 р. в Одесі було пограбовано і осквернено церкву. Поліція порушила кримінальну справу за фактом пограбування, але не взяла до уваги можливу додаткову кваліфікацію цього інциденту як злочину на ґрунті ненависті.

30. Хоча напруженість між православними громадами в Україні існувала й до збройного конфлікту на сході України, їх значно загострив процес набуття автокефалії, що триває⁴⁴. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало 10 випадків погроз і актів залякування щодо священнослужителів і парафіян, які стосувалися переважно Української Православної Церкви (Московського Патріархату)⁴⁵. УВКПЛ стурбоване тим, що існуюче політичне середовище ще більше сприяє напруженості, яка негативно впливає на свободу релігії або переконань, із можливими несприятливими наслідками для інших прав людини, зокрема права на свободу думки та вираження поглядів, напередодні виборів.

31. У листопаді 2018 року, після відмови Української Православної Церкви приєднатися до новоствореної Православної Церкви України, Служба безпеки України

⁴⁰ A/68/299, Права на свободу мирних зібрань і на свободу асоціацій, Записка Генерального секретаря, 7 серпня 2013 р., п. 6.

⁴¹ Мова йде про святкування Дня захисника України, хресні ходи парафіян Української Православної Церкви (Московського Патріархату) і Української Православної Церкви Київського Патріархату, а також Марші рівності в Києві та Одесі. Під час цих зібрань УВКПЛ спостерігало забезпечення достатньої безпеки і належний захист учасників із боку поліції.

⁴² У цій доповіді акронім ЛГБТКІ означає лесбіянок, геїв, бісексуалів, трансгендерних осіб, квірів та інтерсексуалів і відповідні спільноти. УВКПЛ відомо про несумісність поглядів деяких із згаданих груп. Цей термін використовується як широка назва, що охоплює максимально велику кількість осіб, які зазнають дискримінації за ознакою статі та гендерної ідентичності.

⁴³ Зокрема, це стосується зібрань, проведених у пам'ятні дати щодо Другої світової війни або зібрань на вшанування пам'яті жертв насильства, яке мало місце 2 травня 2014 р. в Одесі.

⁴⁴ У той час як Українська Православна Церква Київського Патріархату (далі – УПЦ КП) та Українська Автокефальна Православна Церква підтримали процес отримання автокефального (незалежного) статусу від Вселенського Патріархату і згодом приєдналися до нього, Російська Православна Церква і Українська Православна Церква неодноразово називали це втручанням у внутрішні канонічні справи. 6 січня 2019 р. новостворена Православна Церква України отримала автокефалію від Вселенського Патріархату, а станом на лютий 2019 р. продовжувала очікувати на реєстрацію в якості офіційної релігійної організації в Україні.

⁴⁵ Цю церкву часто називають Українською Православною Церквою Московського Патріархату, щоб відрізнити її від УПЦ КП, але відповідно до офіційної реєстрації (дані отримані у січні 2019 р.), це - Українська Православна Церква і далі буде згадуватися саме так.

(СБУ) порушила ряд кримінальних справ за обвинуваченнями у підбурюванні до релігійної ненависті, а принаймні в одному випадку це обвинувачення було доповнено обвинуваченням у державній зраді, причому про підозру не повідомлялося. У контексті цих розслідувань СБУ провела обшук у приміщеннях Української Православної Церкви та помешканнях церковних ієрархів. СБУ також допитала священнослужителів у різних регіонах України⁴⁶. Особи, з якими УВКПЛ проводило інтерв'ю, повідомили, що такі дії спричинили на них тиск, і заявили, що, незважаючи на відсутність прямих погроз або примусу, вони вважають ці дії спробами вплинути на їхню позицію щодо автокефалії.

32. 20 грудня 2018 року Парламент проголосував за початок обов'язкового перейменування релігійних організацій, пов'язаних із релігійними центрами в Російській Федерації, маючи на увазі в першу чергу громади Української Православної Церкви⁴⁷. Парламент також ухвалив обмеження на доступ священників таких організацій до приміщень Збройних Сил України з міркувань національної безпеки. Це суперечить статті 18(3) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, тому що національна безпека не є допустимою підставою для обмеження свободи релігії або переконань⁴⁸.

V. Висновки та рекомендації

33. УВКПЛ відзначає зусилля Уряду України з забезпечення ефективності та прозорості розслідувань резонансних справ про жорстокі напади на активістів громадянського суспільства, а також посилення безпеки й захисту під час масових публічних зібрань у великих містах. УВКПЛ, однак, стурбоване зростанням у звітному періоді кількості актів насильства, спрямованих на журналістів, активістів громадянського суспільства та інших осіб із груп ризику; нежиттям правоохоронними органами заходів для негайного запобігання таким діям або припинення таких дій; безкарністю виконавців жорстоких нападів; прийняттям і введенням у дію законодавства, яке могло б негативно вплинути на основоположні свободи.

34. Право на участь у веденні державних справ вимагає, щоб життя, особиста недоторканість, свобода і безпека всіх членів суспільства, включно з журналістами й активістами громадянського суспільства, були незмінно захищені. Воно також вимагає наявності середовища, яке цінує і враховує мирний та законний внесок усіх членів суспільства.

35. Держави повинні захищати суб'єктів громадянського суспільства, зокрема правозахисників і журналістів, від усіх погроз, нападів, репресій і актів залякування як щодо них самих, так і щодо членів їхніх сімей, співробітників і законних представників. Такі дії слід негайно, ретельно і об'єктивно розслідувати, притягаючи правопорушників

⁴⁶ Кримінальну справу за цими обвинуваченнями було порушено 21 листопада, через вісім днів після того, як Українська Православна Церква публічно оголосила про свою відмову підтримати автокефалію.

⁴⁷ Відповідно до Закону України № 2662-VIII від 20 грудня 2018 р., релігійна організація, що структурно пов'язана з іноземною релігійною організацією, керівний центр якої знаходиться у країні, визнаній як «держава-агресор», повинна у своїй офіційній назві відображати назву цього релігійного центру, що знаходиться у такій іноземній державі. Невиконання цієї вимоги протягом чотирьох місяців може призвести до втрати чинності статутом цієї організації «у частині, якою вважається повна офіційна назва релігійної організації».

⁴⁸ Комітет ООН із прав людини у своєму Зауваженні загального порядку № 22 (1993) (п. 8) підкреслив, що стаття 18(3) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права дозволяє обмежувати свободу сповідувати релігію або переконання лише у випадку, якщо обмеження встановлені законом і є необхідними для охорони громадської безпеки, порядку, здоров'я та моралі або основних прав і свобод інших осіб. Цей пункт слід тлумачити строго: обмеження не допускаються на підставах, не зазначених тут, навіть якщо вони були б дозволені як обмеження інших прав, захищених Пактом, як-от національна безпека.

до відповідальності й забезпечуючи ефективні засоби правового захисту. У цьому контексті українській владі слід виявляти належну сумлінність у попередженні зловживань із боку недержавних суб'єктів.

36. Для того, щоб невідкладно покращити захист основоположних свобод, не в останню чергу враховуючи наближення виборів, УВКПЛ рекомендує:

37. Урядові України:

- a) публічно засуджувати всі жорстокі напади, зокрема крайніх правих груп, на журналістів та інших працівників засобів масової інформації, громадянських і політичних активістів, адвокатів і осіб, які представляють альтернативні погляди, й систематично закликати до відповідальності;
- b) оперативно, об'єктивно і ефективно розслідувати всі випадки жорстоких нападів, зокрема крайніх правих груп, спрямовані на працівників засобів масової інформації, громадянських і політичних активістів, правозахисників, політичні партії та адвокатів. Під час розслідувань і кримінального переслідування слід розглядати кримінальні мотиви та інші обтяжуючі обставини;
- c) забезпечувати безпеку публічних зібрань, зокрема невеликих зібрань і заходів, організованих представниками груп, які зазнають маргіналізації або дискримінації, таких як ЛГБТКІ-спільнота, а також попереджати та негайно припиняти всі акти насильства, сприяючи при цьому здійсненню свободи мирних зібрань без будь-якої дискримінації;
- d) скасувати вимоги до антикорупційних активістів щодо електронного декларування, встановлені Законом № 1975-VIII від 23 березня 2017 р.;
- e) утриматися від встановлення надмірних вимог про фінансову звітність і розкриття фінансової інформації громадськими об'єднаннями або, як мінімум, забезпечити, щоб такі вимоги ґрунтувалися на переконливих доказах їхньої необхідності у демократичному суспільстві та співмірності їхній законній меті;
- f) розглянути питання про прийняття законодавства щодо гарантування можливості для ВПО взяти повноцінну участь у всіх наступних виборах;
- g) виконати міжнародні зобов'язання України у галузі прав людини⁴⁹, тобто не тільки забезпечити право сповідувати свою релігію або переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, спостерігати, виконувати обряди та здійснювати навчання, а й ужити ефективних заходів для забезпечення того, щоб ніхто не зазнавав дискримінації з боку жодної державної установи, групи осіб або окремої особи за ознакою релігії чи переконань.

38. Міжнародній спільноті:

- a) використати всі наявні дипломатичні інструменти для того, щоб підсилити рекомендації УВКПЛ Урядові щодо дотримання основоположних свобод і утримання від заходів, конкретно спрямованих на обмеження громадянського простору, особливо напередодні президентських, парламентських і місцевих виборів;
- b) звернутися до Уряду України на предмет дотримання відповідних норм і стандартів міжнародного права в галузі прав людини й захисту громадянського простору;
- c) закликати українську владу засудити, попередити та зупинити всі форми насильства щодо журналістів та інших працівників засобів масової

---

⁴⁹ Ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і ст. 2 Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань.

інформації, громадянських і політичних активістів, адвокатів і осіб, які представляють альтернативні погляди;

- d) звернутися до політичних суб'єктів із вимогою переслідувати їхні цілі мирними засобами та повністю поважати права людини.